

Urbanisatie en de-urbanisatie in Nederland 1400-1850

Richard Paping

Rijksuniversiteit Groningen

Tweede Dag van de Historische Demografie
Tilburg, 4 december 2009

Een nieuwe schatting voor de bevolking van Nederland

- Schattingen van Wageningen (Faber/Slicher van Bath e.a.) uit 1965 worden nog vaak gebruikt
- Gebaseerd op bestaande schattingen voor zoveel mogelijk afzonderlijke delen van Nederland, waarbij steeds tussen bekende steekjaren is geïnterpoleerd (constante groei)
- Steeds is onderscheid gemaakt tussen stad en platteland, en kustprovincies (Holland, Zeeland, Groningen en Friesland) en binnenland (de rest)
- Steden gedefinieerd als kernen met stadsrechten voor 1800. Echter een aantal mini-stadjes zijn buiten beschouwing gelaten (o.a. wegens gebrek aan gegevens)
- Voor gebieden zonder gegevens zijn reeksen geëxtrapoleerd aan de hand van de ontwikkeling in vergelijkbare regio's

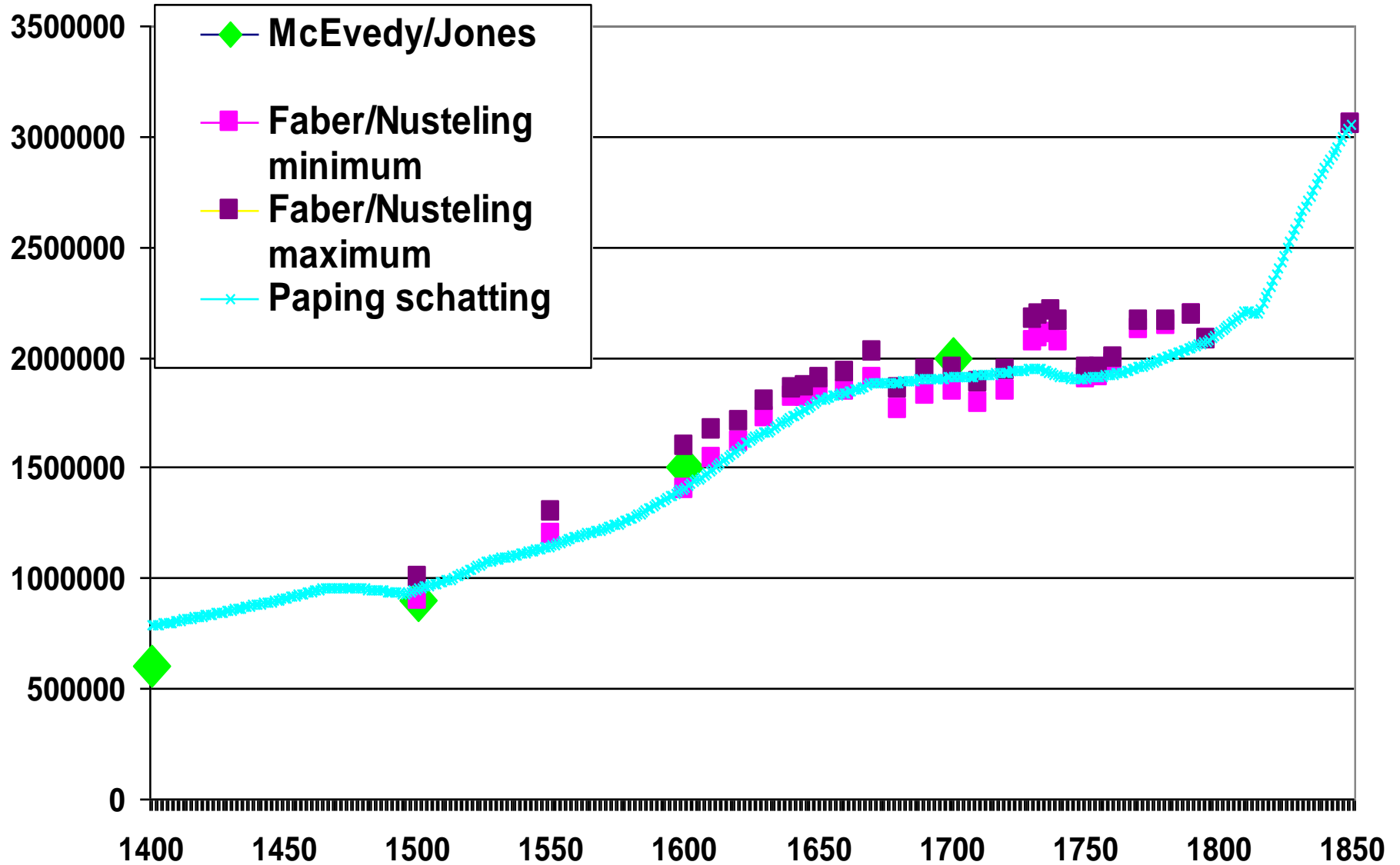
Belangrijkste bronnen

- P. Lourens and J. Lucassen, *Inwonertallen van Nederlandse steden ca. 1300-1800* (Amsterdam 1997): met o.a. schattingen voor alle steden voor ca. 1400, 1560 en 1670 en vele andere gegevens
- Regio-studies van de Wageningse school (het oude materiaal, maar ook nieuw materiaal voor bijvoorbeeld Zeeland, Betuwe, e.d.)
- Eigen schattingen (i.h.b. Groningen, Drenthe 1445)
- Diverse locale en regionale studies (bijvoorbeeld geschiedenis Dordrecht, Trompeter over Twente, e.d.)

Zwakke punten gebruikte methode

- Door uit te gaan van bestaande schattingen, zijn de onderliggende cijfers niet altijd op een consistente manier geschat (in feite wordt er vanuit gegaan dat de fouten tegen elkaar opwegen)
- Door gebruik te maken van interpolatie of extrapolatie over langere perioden (vaak zijn er maar weinig schattingen) worden ontwikkelingen afgevlakt en korte termijn veranderingen vaak gemist
- In het bijzonder voor de periode 1400-1510 ontbreken er voor nogal wat gebieden gegevens.
- Huidige schattingen zijn provisioneel, omdat nog niet al het beschikbare materiaal is gebruikt (o.a. Limburg en recente schattingen van stedelijke bevolkingsomvang)
- “Nieuwe” steden vanaf ca. 1800 niet meegerekend

Bevolking van Nederland 1400-1850

De bevolking van Nederland 1400-1850 (in duizenden)

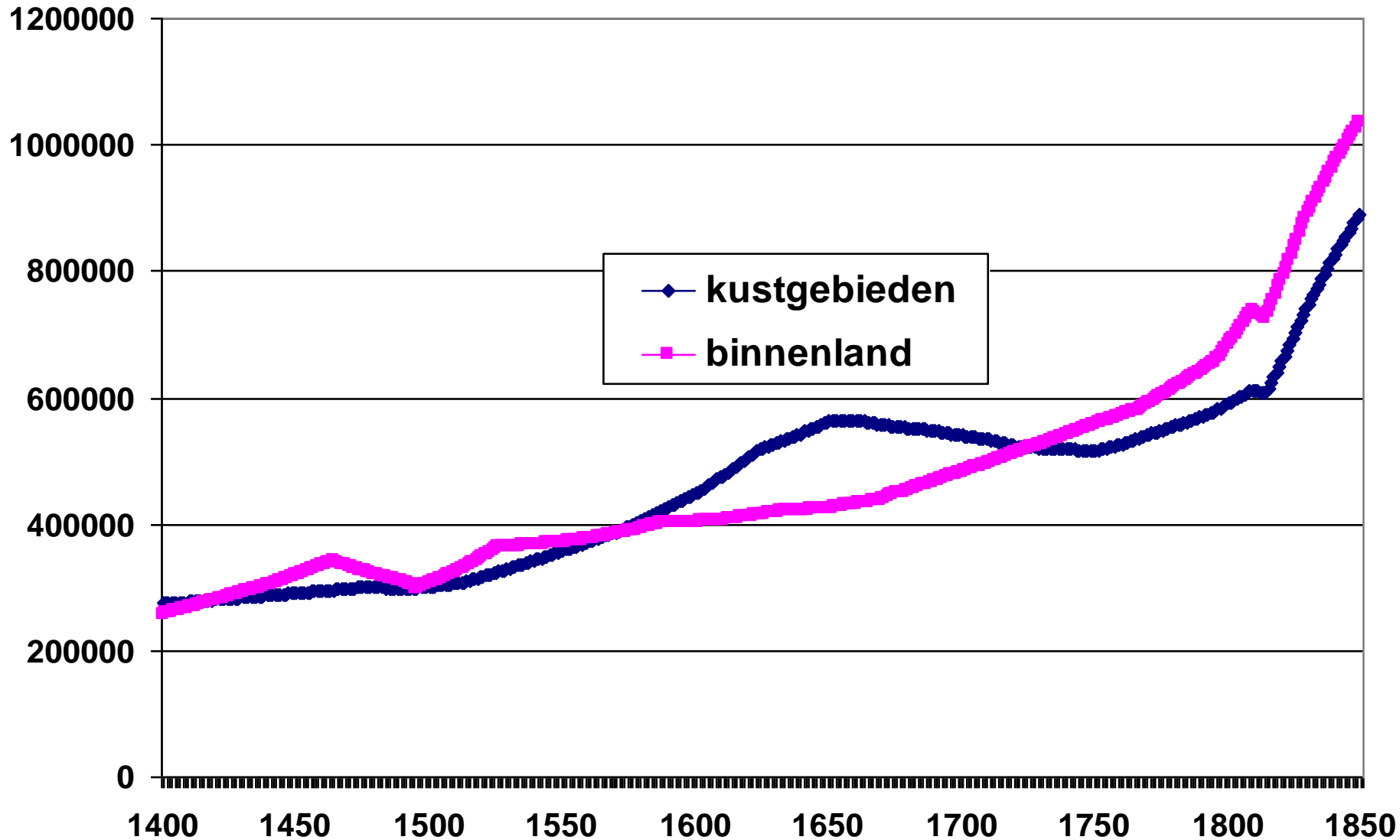
	Nieuwe schatting*	Faber e.a. (Wageningen)	Mc Evedy en Jones
1300	[ca. 700???		
1400	780		600
1450	910		
1500	950	900-1.000	900
1550	1.140	1.200-1.300	
1600	1.410	1.400-1.600	1.500
1650	1.810	1.850-1.900	
1700	1.910	1.850-1.950	2.000
1750	1.910	1.900-1.950	
1795	2.075	2.078	
1849	3.060	3.060	

Bron: Faber e.a. 'Population changes' (1965); C. Mc Evedy and R. Jones, *Atlas of World Population History* (1978). Nieuwe schatting*: zeer voorlopige cijfers. NB: 1300 erg grove schatting.

Mogelijke methoden tot verbetering

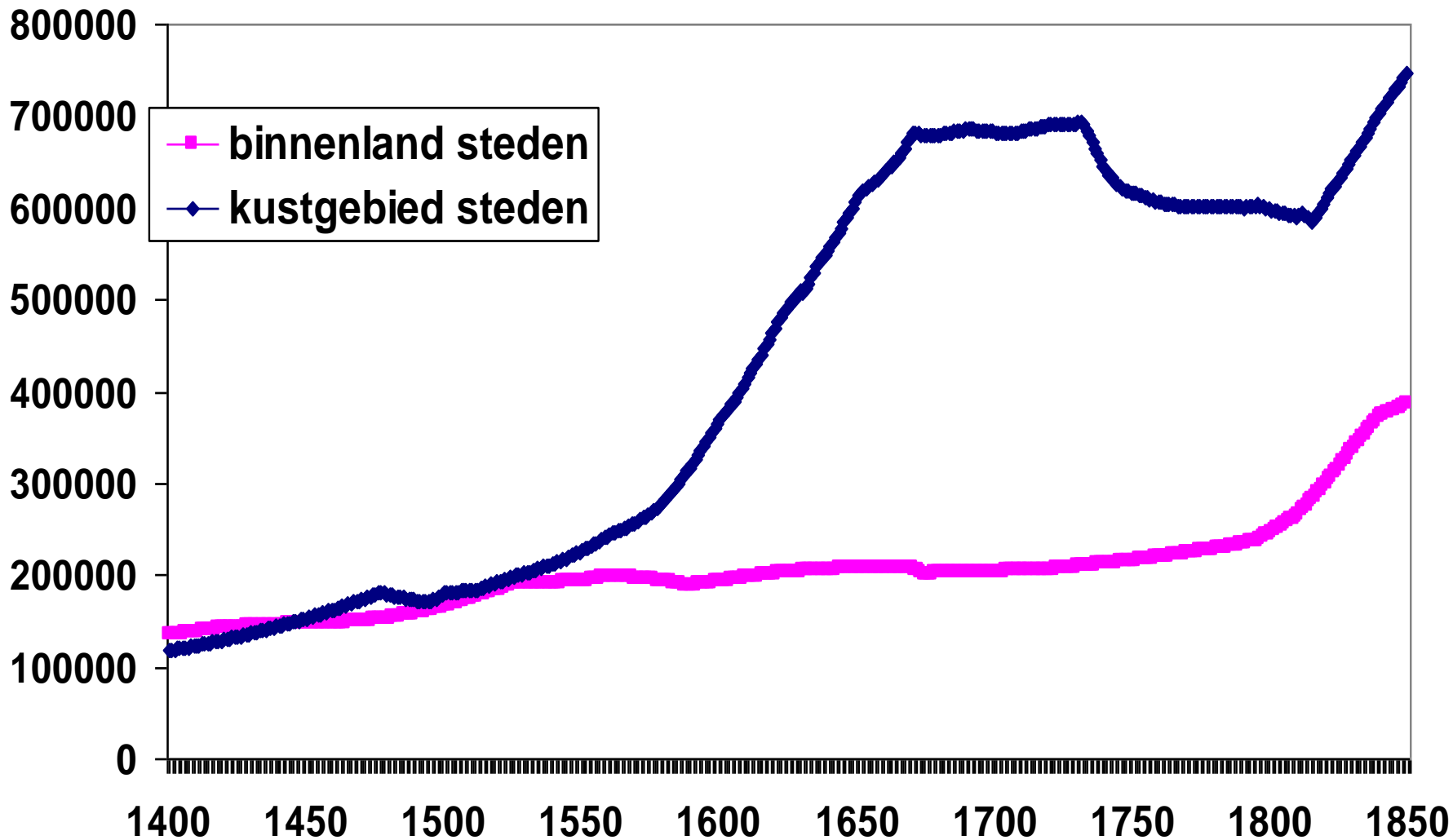
- Meer schattingen toevoegen uit de periode voor 1795
- Diepgaandere analyse census-materiaal per gemeente (vanaf 1795) en geboorten en sterften (vanaf 1811)
- Op een consistentere manier schattingen maken op grond van basismateriaal (haardsteden, huizen, belastingbetalers)
  - Probleem van aantal personen per gezin en huishouden
  - Probleem van onderregistratie van veelal fiscale bronnen
- Gebruik maken van jaarlijkse gegevens van aantallen dopen, begrafenissen en huwelijken (i.h.b. 1600-1810)
  - Probleem van religieuze diversiteit van Nederland bij dopen
  - Probleem van geringe aantal sterftegegevens
  - Probleem van huwelijken/huwelijkskondigingen (dubbeltellingen)

Plattlandsbevolking van Nederland, 1400-1850

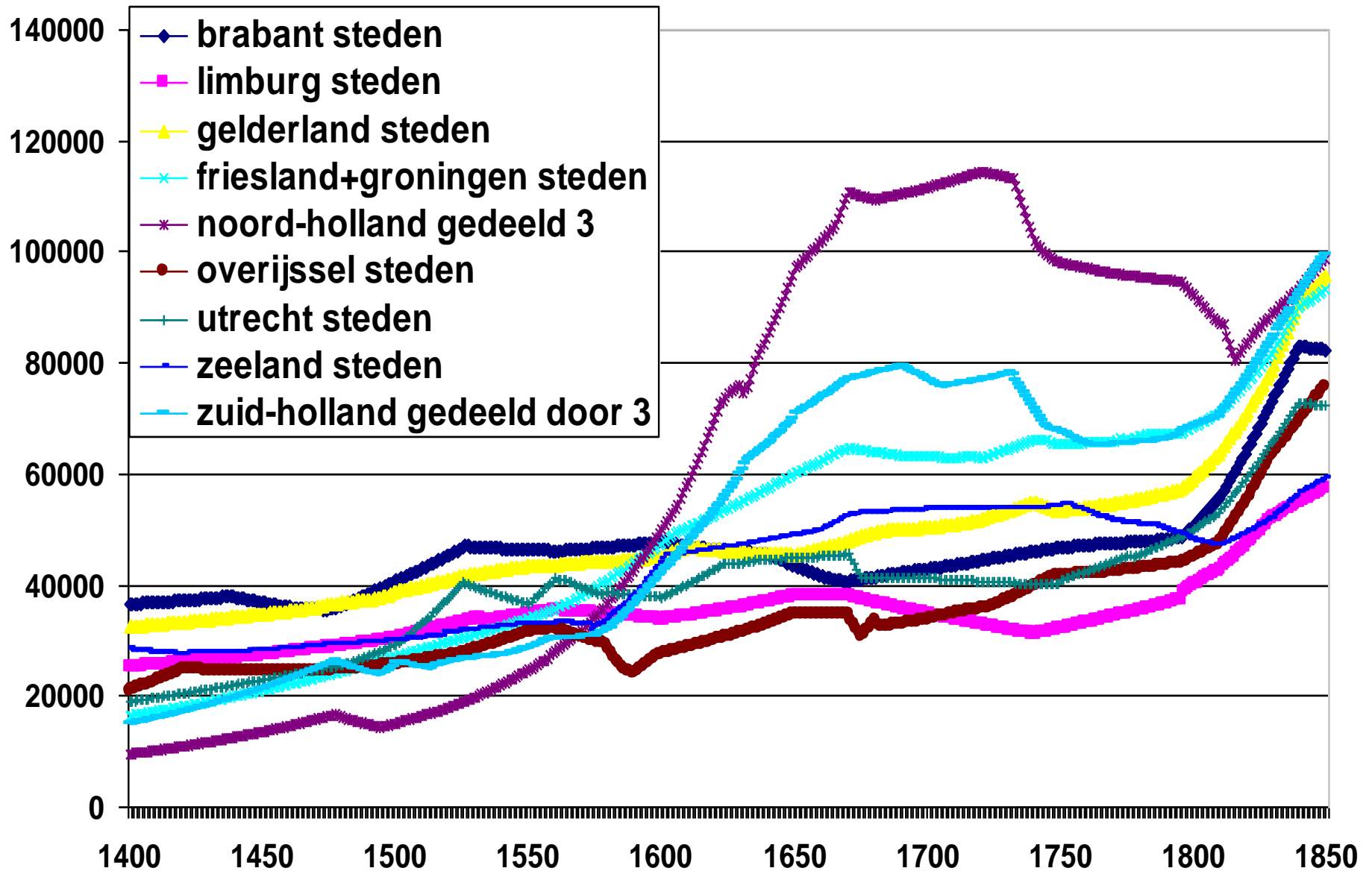

Stedelijke bevolking van Nederland, 1400-1850

Stedelijke bevolking per provincie, 1400-1850

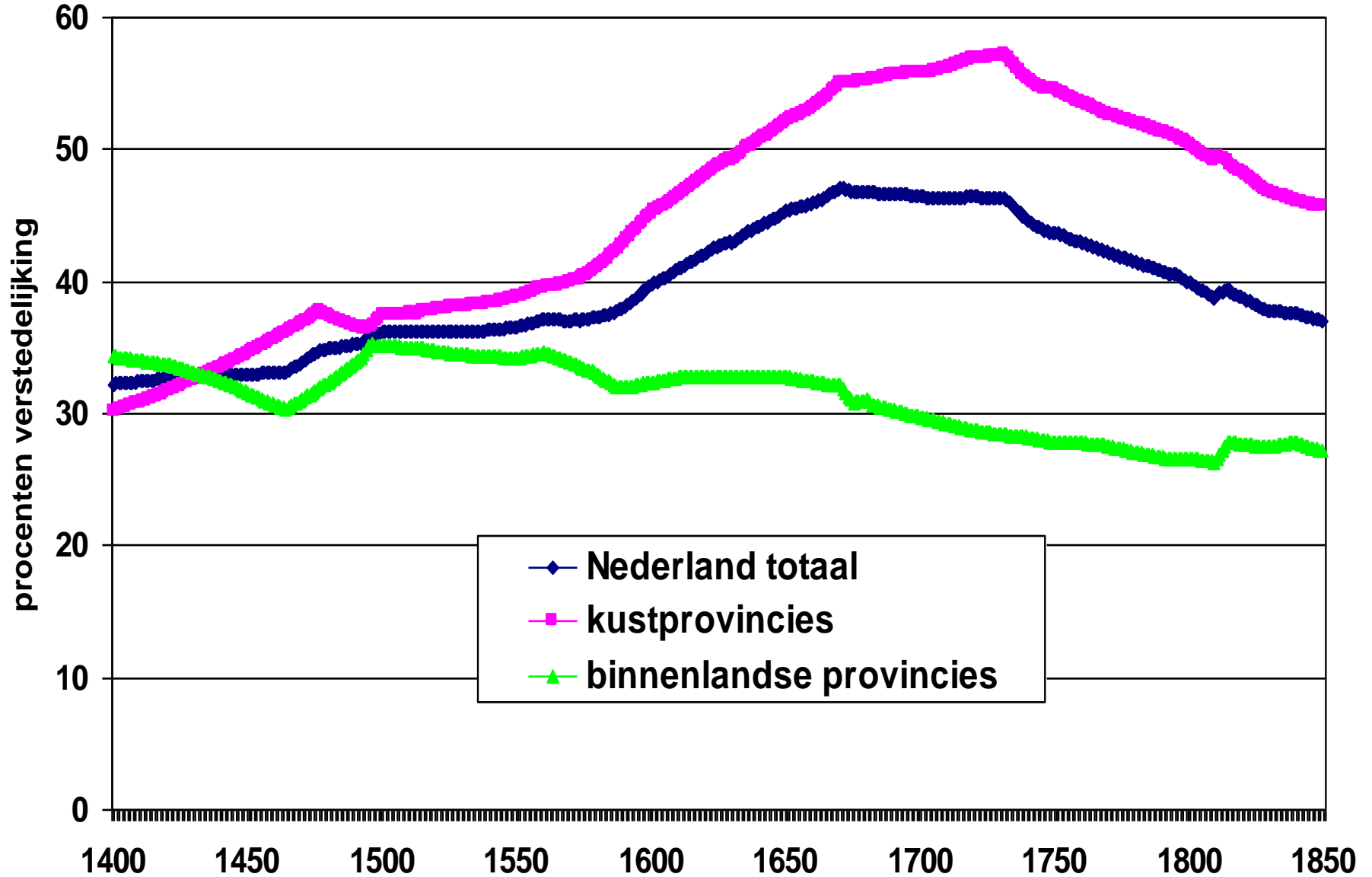

Urbanisatie per provincie, 1400-1849 (procenten).

	1400	1500	1600	1700	1795	1849
Drenthe	(5%)	5%	4%	3%	3%	3%
Overijssel	47%	49%	43%	36%	33%	35%
Gelderland	29%	31%	33%	30%	26%	26%
Utrecht		(67%)	55%	52%	50%	48%
Noord-Brabant	28%	26%	22%	20%	19%	21%
Limburg					27%	28%
Groningen	11%	19%	24%	21%	22%	19%
Friesland		(21%)	24%	31%	26%	23%
Holland	34%	45%	52%	63%	61%	57%
Zeeland	46%	40%	51%	53%	44%	37%
Nederland	32%	36%	40%	46%	41%	37%

NB: Voorlopige schattingen. Alleen juridische steden van voor 1800!!!

Urbanisatie in Nederland, 1400-1850

Conclusies

- Vanaf ca. 1400 enigszins verantwoorde schattingen van bevolkingsomvang van Nederland mogelijk
- Nederland al sterk geurbaniseerd rond 1400: binnenland (ca. 34%), kustgebied (ca. 30%), verhoudingen draaien al snel volledig om
- Bevolking Nederland groeit vrij constant vanaf 1400 (750/800.000) tot ca. 1660 (alleen duidelijke stagnatie eind 15^e eeuw)
- Bevolkingsomvang Nederland in Gouden Eeuw tot nu toe iets overschat
- Geen aanwijzingen voor vrij heftige schommelingen bevolking in 18^e eeuw (visie Nusteling)
- Vooral snelle urbanisatie kustgebied circa 1580-1670
- De-urbanisatie proces in binnenland vanaf 16^e eeuw (langzaam), in kustgebied vanaf ca. 1730 (snel) tot 1850
- Piek urbanisatie Nederland rond 1670: ca. 47% bevolking wonende in stedelijke nederzettingen